

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

2022

MEPUTSO: 70

NAKO: Diiri tše 2

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 9.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO TŠE THARO, e lego YA A, YA B le YA C.

KAROLO YA A: Tekatlhaologanyo (30)

KAROLO YA B: Kakaretšo (10)

KAROLO YA C: Dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo (30)

2. Araba dipotšišo KA MOKA.

3. Thoma KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE letlakaleng LE LEFSA.

4. Thala mothalo ka morago ga KAROLO YE NNGWE le YE NNGWE.

5. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.

6. Tshela mothalo ka morago ga karabo YE NNGWE le YE NNGWE.

7. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

8. Nako yeo e akanywago ge go arabja lephephe le e ka ba ka tsela ye:

KAROLO YA A: Metsotso ye e ka bago ye 50

KAROLO YA B: Metsotso ye e ka bago ye 30

KAROLO YA C: Metsotso ye e ka bago ye 40

9. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.

KAROLO YA A: TEKATLHAOLOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

- 1.1 Bala ka tsenelelo le tsinkelo ditšweletšwa tša go ngwalwa le tša go bogelwa tša ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA A

TŠA BOETI AFRIKA-BORWA		
1	<p>Afrika-Borwa ke naga ye e humilego kudu ge go hlokometšwe tša boeti. Batho bao ba tšwago dinagantle ba ba le kgahlego ya go etela Afrika-Borwa. Ba gogwa ke mafelo a mabotse a boithabišo le maemo a boso a borutho. Ke therešo ge go thwe lesogana le sa etego le tšea kgaetšedi, ka gore go se etele dinaga tše dingwe ke go itima tsebo ka ga dilo tše dintši tše bohlokwa. Ka go realo baeti ge ba etetše ka mo nageng ba itokonya ka tsebo ya tšeo ba di fahlogelago.</p>	5
2	<p>Batho ba ka etela mafelo a go swana le Kapa-Bodikela mo ba ipshinago ka go bona <i>boRobben Island</i>, <i>Table Mountain</i> le fa go kopanago lewatle la <i>Atlantic</i> le la <i>India</i>. Go ka etelwa gape lefelo la dihlapa la <i>Shaka Marine</i> le a mangwe a go kgahliša ka kua Durban. Ge o gaša mahlo ka bohlabela bja naga ya Afrika-Borwa go bonala lešoka le legolo la diphoofolo le le bitšwago <i>Kruger National Park</i>. Gona fao baeti ba tla ipshina ka go bogela mehuta ya go fapafapana ya diphoofolo go akaretšwa le diphoofolo tše hlano tše kgolo, e lego tlou, nare, tšhukudu, lepogo le tau. Ka bodikela bja lešoka le go ikadile thaba ye kgolo ya <i>Drakensberg</i> yeo e šišitšego ka mafelo a mantši a boeti go swana le <i>boGod's Window</i>, <i>Macmac Falls</i>, <i>Potholes</i>, <i>Drie Rondavels</i> le a mangwe. Therešo ke gore diprofense tše 9 ka moka tša Afrika-Borwa di tletše ka mafelo ao a ka gokagoketšago baeti.</p>	10 15 20
3	<p>Mošomo wa mafelo a ga se go thabiša baeti fela eupša a hlolela le Maafrika-Borwa dibaka tša mešomo. Gona mafelong a go hwetšwa mafelo a borobalo ao a thwalago bašomi gore ba kgone go phela bophelo bjo bokaone. Godimo ga fao go na le dikhampani tša dinamelwa tšeo di diretšwego go rwala baeti gore ba tle ba kgone go fihlelela mafelo a go fapafapana. Tšona dikhampani tšeo di hlola dikgoba tša mešomo ka gore di kgona go thwala baotledi le bakgokaganyi bao ba ikgokaganyago le baeti. Mafelong a boeti o tla hwetša gape le borakgwebopotlana bao ba rekišago dilo tšeo ba itiretšego tšona ka diatla go swana le maselo, dirotwana, megopo, dipheta, maseka le ditšweletšwa tše dingwe tša setšo tšeo di tšweletšwago ka mo Afrika-Borwa.</p>	25 30

4	Ka go lemoga bohlokwa bja tša boeti ka mo Afika-Borwa, dithuto tša boeti go swana le <i>Tourism</i> le <i>Hospitality</i> di thomile go rutwa ka šiši ka dikolong. Bafsa ba lemošwa ka bohlokwa bja go kgetha dithuto tše mphatong wa lesome. Ka thuto ya <i>Hospitality</i> barutwana ba rutwa ka tlhokomelo ya baeng. Se se ba kgontšha gore ba yo šoma dihoteleng, mafelong a go rekiša dijo, mafelong a go amogela baeti bj. bj. Ka lehlakoreng le lengwe thuto ya <i>Tourism</i> e ruta bana go kgokagana le baeti ka go ba sedimoša ka ga mafelo a go kgahliša ao ba ka a etelago.	35 40
5	Mohola wo mongwe wa tša boeti ke go fokotša kgatelelo ya monagano ka ge batho ba kgona go bona mafelo a mafsa ao a ka ba lebatšago mathata a bona. Ka go eta motho o kgona go kopana le batho ba bangwe ba ba ka mo thušago go rarolla mathata a gagwe ka go abelana dikgopolo le go mo fa dikeletšo. Ka morago ga go kgokagana le batho ba bangwe ba kgona go amogela gore ga go mohlopi wo o sa nego, mepipi ka moka e a na. Se se ka thuša go tsošološa maphelo a bona le go tšwa ka gare ga tebetebe ya kgatelelo ya monagano.	45
6	Kgoro ya Boeti e godiša ekonomi ya naga gomme se se tliša kimollo ye kgolo ka mo nageng. Kgoro ye e kgatha tema ye bohlokwa mabapi le tlhologo ya mešomo. Kgoro ya Boeti e thuša bao ba ratago go tla ka mo nageng ka tshedimošo mabapi le mafelo ao ba ratago go a etela. Se se tlogago se kgahliša ka Kgoro ye ya Boeti ke gore e šomišana le dikgoro tše dingwe ka mo nageng go godiša ekonomi ya naga. Dikgoro tše ke tša go swana le Kgoro ya Kgwebo le Intasteri, Kgoro ya Dinamelwa yeo e laolago dinamelwa tše di rwalago batho go ba iša mafelong a go fapana. Ka thušo ya dikgoro tše go boletšwego ka tšona, Kgoro ya Boeti e kgona go kgobokeletša naga tšehelete ye ntši.	50 55

[Mothopo: Boitlhamelo bja go ba le dinyakišišo]

- 1.1.1 Tsopola mantšu go tšwa TEMANENG YA 1 ao a laetšago gore:
- (a) Afika-Borwa e na le mafelo a mantši a boeti.
- (b) Baeti ba ipshina ka tsebo. (2)
- 1.1.2 Efa mabaka A MABEDI a a dirago gore batho ba etele Afrika-Borwa go ya ka TEMANA YA 1. (2)
- 1.1.3 Laetša mafelo A MABEDI ao batho ba ka a etelago ge ba le profenseng ya Kapa-Bodikela go ya ka TEMANA YA 2. (2)
- 1.1.4 Akaretša diteng tša TEMANA YA 2 ka dintlha TŠE PEDI o lebeletše lešoka la diphoofole la *Kruger National Park*. (2)
- 1.1.5 Hlaloša ditsela TŠE NNE tše baeti ba ka gokagoketšwago ka tšona go etela Afrika-Borwa. (4)

- 1.1.6 Go tšwa TEMANENG YA 4 hlatholla ka fao thuto ya *Tourism* le *Hospitality* di ka thušago ka gona go tša boeti. Efa dintlha TŠE THARO. (3)
- 1.1.7 Hlatholla ka moo seema se se kotofadišwego TEMANENG YA 5 se šomišitšwego ka gona. (1)
- 1.1.8 Ge o be o le Tona ya Kgoro ya Boeti mo Afrika-Borwa, o be o ka dira eng go godiša ekonomi? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)
- 1.1.9 Na ditokelo tša botho di reng mabapi le tshwaro ya baeti ka mo nageng? Efa dintlha TŠE PEDI. (2)

1.2 SETŠWELETŠWA SA B

[Mothopo: www.getyourguide.com]

- 1.2.1 SETŠWELETŠWA SA B se laetša gore batho ba ke:
- A Baeti le mohlahlhi wa tša boeti
  - B Basadi le mohlahlhi wa tša boeti
  - C Banna le mohlahlhi wa tša boeti
  - D Bašomi le mohlahlhi wa tša boeti
- (1)
- 1.2.2 Na ke eng seo se laetšago gore batho ba ba lego SETŠWELETŠWENG SA B ba lešokeng la diphoofole? (1)
- 1.2.3 Bapetša SETŠWELETŠWA SA B le diteng tša SETŠWELETŠWA SA A TEMANENG YA 2. (2)
- 1.2.4 Ka dintlha TŠE PEDI akanya mehola ya ditiragalo tša SETŠWELETŠWA sa B. (2)
- 1.2.5 Ka dintlha TŠE PEDI efa mehola ya dimela tše di tšwelelago SETŠWELETŠWENG SA B. (2)
- 1.2.6 Re alele maikutlo a gago mabapi le SETŠWELETŠWA SA B. Fahlela karabo ya gago. (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša setšweletšwa se gomme o se akaretše ka dikgopolokgolo tšeo di laetšago bohlokwa bja go itšhidolla.

ELA HLOKO:

1. Kakaretšo ya gago e be le dintlha tše 7 gomme e se fete mantšu a 90.
2. Ngwala ka tsela ya temana.
3. Se ngwale hlogo ya kakaretšo.
4. Bontšha palo ya mantšu mafelelong a kakaretšo.
5. Kakaretšo e be ka mantšu a gago.

SETŠWELETŠWA SA C**BOITŠHIDOLLO**

Mmele wo o phedilego gabotse ke mothopo wa monagano wa go hlweka. Mabakeng a re phelago go ona batho ga ba hwetše sebaka se sebotse sa go itšhidolla. Baeletši ba tša maphelo ba eletša batho gore go itšhidolla go na le dipelo tše dibotse kudu. Batho ba ba itšhidollago ka mehla gantši ba robala gabonolo.

Mehleng ya kgale go be go se bonolo gore batho ba ka swarwa ke malwetši a go swana le kgatelelo ya monagano, madi a magolo, go hwa lehlakore le bolwetši bja swikiri. Ba be ba dira mešongwana ya go swana le go ya mašemong, kgonyeng, nokeng le go sepela maeto a matelele ka maoto. Go dira mešongwana ye e be e le tsela ye nngwe ya go itšhidolla gomme se e ka ba sona se se bego se thuša mebele ya bona gore e se tlankelwe ke malwetši gabonolo. Matšatšing a lehono go bonolo gore batho ba ka tsenwa ke malwetši ka ge ba hwetša dilo gabonolo. Se se ka ba hlolela malwetši ka gore se golofatša mešifa le manakaila ka ge mebele ya bona e sa šome mešomo ya go sepediša madi. Ka go itšhidolla ka mehla batho ba otlolla mešifa le manakaila. Ge batho ba ka itlwaetša go kitima le go sepela ka go phakiša metsotso ye e ka bago ye masometharo tšatši ka tšatši go ka ba thuša le go hlarolla megopolo ya bona. Ge o dira bjalo mmele le monagano tša gago di tla dula di le maemong a makaone.

Batho bao ba sa itšhidollego ba ka itemogela mathata a mehutahuta go swana le mebele ye megolo mola bao ba itšhidollago ba ka kgona go laola boima bja mebele ya bona. Mebele ye megolo ke tlhohlo ye kgolo ka Afrika-Borwa le lefaseng ka bophara. Go bohlokwa gore batho ba fetole mekgwa ya bona ya go phela. Batho ba ka dira segwera le batho bao ba itšhidollago le bona gomme ba thala mananeo a boitšhidollo e le tsela ya go fana maatla le go hlohleletšana. Go itšhidolla ga se go itloša bodutu fela eupša ke mokgwa wo mongwe wo mobotse wo o ka thušago tšhilego ya dijo. Motho wa go phela ka go itšhidolla a ka dula a tsarogile phoka.

[Mothopo: Boitlhamelo bja go ba le dinyakišišo]

KAROLO YA C: DIBOPEGO LE MELAO YA TŠHOMIŠO YA POLELO

- Dithekniki tša papatšo le khathune
- Tlotlontšu le tšhomišo ya polelo
- Dibopego tša lefoko
- Temogo ya tšhomišo ya polelo ka tsinkelo.

POTŠIŠO YA 3

Lebeledišiša papatšo ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go balwa le go bogelwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA D

NA O HLOKA MOHLWEKIŠI?

Leletša khamphani ya MAPHADIPHADI go nomoro ye: 087 642 1202

Ditefelo tša fasefase!

Mo go fetilego Maphadiphadi, le ntšhi ga e kotame.

[Mothopo: www.bidvestprestige.co.za]

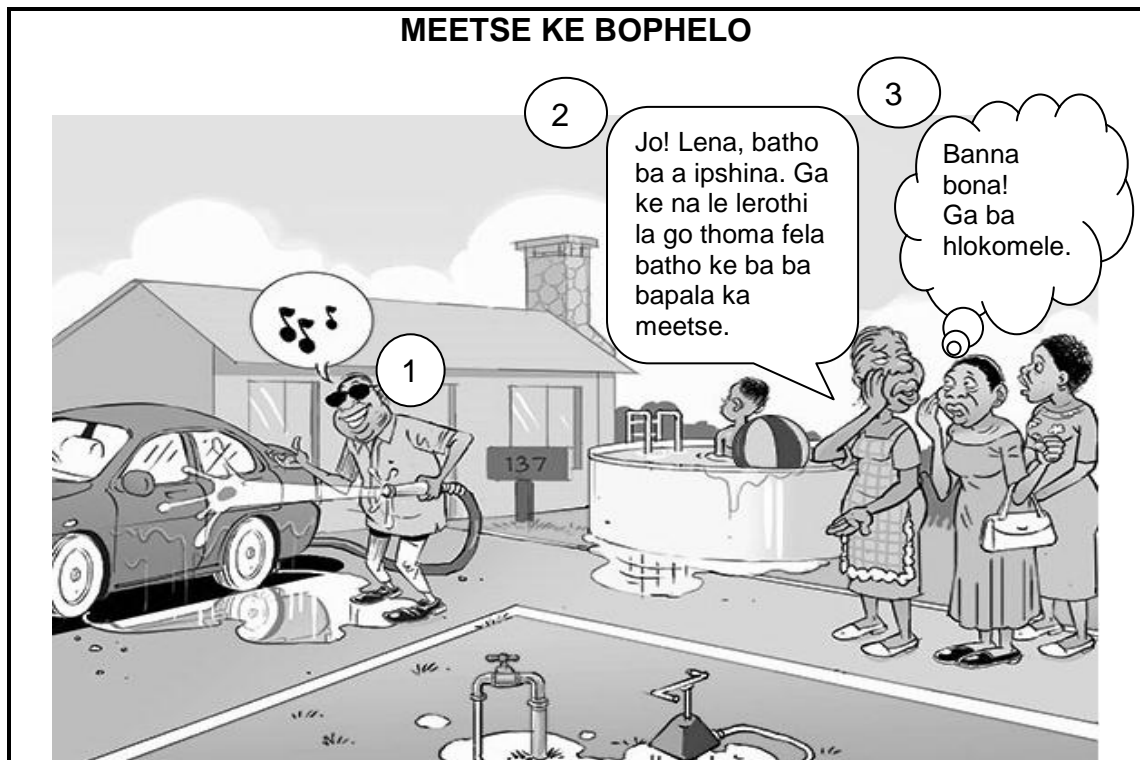
- 3.1 Ke mokgwa ofe wo mmapatši a o šomišitšego go thuša moreki go hwetša tshedimošo ka sebatšwa?

(1)

- 3.2 Efa leadingwa la sedirišwa se se swerwego ke monna ka letsogong la go ja o be o hlaloše molao o tee wo o laolago leadingwa leo. (2)
- 3.3 Hlaloša monna yo a lego papatšong ka go šomiša lehlaodi la seemo. (1)
- 3.4 Kgetha karabo ye e nepagetšego. Papatšo ye e lebišitšwe go ... (1)
- A batho ka moka.
B banna ka moka.
C basadi ka moka.
D batšofadi ka moka.
- 3.5 Na tšweletšo ya monna yo a lego papatšong e laetša kgopolo efe mabapi le bong? (1)
- 3.6 Ka dintlha TŠE PEDI laetša ka fao mmapatši a kgonnego go jabetša bareki papatšong ya gagwe. (2)
- 3.7 Na o a dumela gore mmapatši o kgonne go goga šedi ya bareki papatšong ye? Thekga karabo ya gago ka dintlha TŠE PEDI. (2)

[10]**POTŠIŠO YA 4**

Bala ka tsenelelo le tsinkelo khathune ye ya ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a tlhathollo ya ditšweletšwa tša go bonwa ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA E[Mothopo: www.wwf.org.za]

- 4.1 Tsopola sekafoko se se laetšago kgethollo go tšwa PUDULENG YA 3. (1)
- 4.2 Efa ditiragalo TŠE THARO tše di laetšago tshenyoy ya meetse. (3)

- 4.3 Na kalo ya khathune ye e laetša lefelo lefe? (1)
- 4.4 Monna PUDULENG YA 1 o a: (1)
- A Opela
B Bolela
C Bina
D Lla
- 4.5 Efa neolotšisime/leinahlangwa la sedirišwa seo se tšwelelago khathuneng o be o hlaloše gore se reng se bitšwa bjalo. (2)
- 4.6 Hlaloša ka moo ditho tša mmele di dirišitšwego ka gona go tšweletša maikutlo go mosadi wa pudula ya 2. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

Bala ka tsenelelo le tsinkelo setšweletšwa se sa ka tlase gore o tle o kgone go laetša mabokgoni a kwešišo ya dibopego le melao ya tšhomišo ya polelo ka go araba dipotšišo.

SETŠWELETŠWA SA F

KGWEBO

Kgwebo e kgatha tema ye bohlokwa bophelong. Motho o na le kgetho ya go re a ka iphediša bjang ka ge a nyaka go ipona a fihlile kgole ka bophelo. Ka nako ye nngwe a ka kgetha go rekiša dilwanalwana gore a kgone go iphediša le gona go thuša batho ba bangwe. Kgwebo e kgona go kopantšha borakgwebo go tšwa dinageng tša go fapana gomme ba thoma segwera se se ka ba thušago malebana le dikgwebo tša 5 bona.

Kgwebo e thuša go godiša ekonomi ya naga. Bafsa ba ka hlohleletšwa go tsenela tša kgwebo le go ba borakgwebo ba ka moso ba go tuma lefaseng. Kgoro ya Kgwebo le Intasteri e **ka** aga bokamoso bja bafsa ka go ba fa thekgo mabapi le tša kgwebo. Kgwebo ke mokgwa wo mokaone wa go tloša bafsa mebileng le go ba efoša ditirompe.

[Mothopo: Boitlhamelo]

- 5.1 Laetša leba le le lego temaneng ya mathomo o be o fe le tirišo ya lona. (2)
- 5.2 Efa lehlalošetšagotee la lentšu le 'rekiša' o be o le šomiše lefokong. (2)
- 5.3 Hlaloša mohola wa lentšu le le thaletšwego bjalo ka ge le dirišitšwe TEMANENG YA 1. (1)
- 5.4 Hlaloša tirišo ya lentšu le 'thuša' bjalo ka ge le dirišitšwe setšweletšweng se o be o le šomiše lefokong la gago bjalo ka lediri. (2)
- 5.5 Hlaloša tirišo ya lebopi le le kotofaditšwego. (1)
- 5.6 Utolla sedirwa mo lefokong le o be o laetše tšhomišo ya sona: (2)
- Kgwebo e tloša bafsa mebileng. (2)
- [10]**

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 30
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 70